

A feldolgozó munka időelemzése az OSZK könyvfeldolgozó osztályán

BERECZKY LÁSZLÓ – FARAGÓ LÁSZLÓNÉ

Bevezetés

A könyvtárak tevékenységi körébe tartozó normatívák közül a munkateljesítmény normáival sokan foglalkoztak, de viszonylag kevés hasznosítható eredménnyel zárultak a vizsgálatok. Ennek ellenére a kérdést mindig újra elő kell venni, mivel az egyes tanulmányok nem minden befolyásoló tényezőt vettek figyelembe, az alkalmazás a saját viszonyokra nehézkes, a munkát viszont jól megszervezni, jól tervezni normatívák nélkül nem lehet. Egy-egy újabb felméréstől nem új eredményeket lehet várni, csak a tények új értelmezését az adott hely és körülmények figyelembevételével.

Munkateljesítmény-normák alkalmazására a könyvtári feldolgozó munka különösen alkalmas, azonban a feldolgozó munka tartalma és eredményessége nemcsak könyvtáranként változik, hanem egy könyvtáron belül is évről évre módosulhat. Többek között ezért sem helyes a másutt nyert irányszámok mechanikus átvétele, sőt még az összehasonlítás is nagy körütekintést igényel. Az irányszámokban mutatkozó jelentős eltérések egyik alapvető okára elemzésünk-ből levont következtetéseinkben térünk majd vissza. Itt csak annyit kívánunk megjegyezni, hogy az egyes munkaműveletek (pl. címleírás, szakozás) részletező munkamozzanatokra bontásakor állapítható meg csak megközelítő pontossággal, hogy az azonos elnevezés mögött milyen tartalom van. Az ilyen módon elemeire bontott művelet mérése ad lehetőséget, hogy a hosszabb idő alatt mért és elemzett átlagteljesítmények alapján irányszámokat lehessen kialakítani.

A Széchenyi Könyvtárban nagy hagyományai vannak a munka normázásának. Tudomásunk szerint Magyarországon, könyvtári területen, legelőször a Széchenyi Könyvtárban és a Budapesti Egyetemi Könyvtárban alkalmaztak normatívákat. Az OSZK Goriupp Alisz által 1937-ben készített ügyrendje a címfelvétel napi teljesítményét 25 műben állapította meg. A Feldolgozó Osztályon azóta is megszokás nélkül alkalmazzák a normákat. Egyéb területre is kiterjedő nagyobb vizsgálódásokra 1952-ben, illetve 1961-ben került sor. Normatívákra vonatkozó gyűjteménytervezetet az OSZK 1967-ben munkált ki.

A könyvfeldolgozó osztály katalogizáló (címleíró és szakozó) munkájának munka- és időelemzéséhez átnéztük a vonatkozó szakirodalmat. Célunk volt más elemzések eredményeinek megismerése, hogy saját felmérésünket némileg kontrollálni tudjuk és az alkalmas vizsgálati módszert megválasztassuk.

Mellékletben (1. sz.) néhány, külföldi felmérés nyomán kialakított, irányszámot ismertetünk az összehasonlítás minden igénye nélkül. Ismételten hangsúlyozni kívánjuk — különösen saját felmérésünk tapasztalatai alapján —, hogy milyen *nehéz izolálni azokat a tényezőket, melyek a katalogizálás normáját befolyásolják*. E tényezők magukba foglalják a különbségeket, amik az egyes könyvtárak jellegéből és nagyságából adódnak; de azonos típusú könyvtárak esetén is az egyes könyvtárak sajátos helyzetéből következő eltérések vannak, mint a katalógusok és a bibliográfiai segédeszközök elhelyezése, a katalogizálók munkakörülményei stb. Sok függ továbbá a teljesítmény értékelése során a katalogizáló személyi tulajdonságaitól: ügyessége, tapasztalatai, nyelvismeretének foka, pontossága, koncentrációkézsége, munkaerőkölse és munkatempója.

Az alkalmas módszer kiválasztása során megállapítottuk, hogy nincs olyan teljesen kész módszer, melyre azt lehetne mondani: itt van és használd. A gazdag irodalomból egyénileg és esetenként kell az alkalmas eljárást megtalálni és az adott körülményekhez alkalmazni.

A munkamérés csak egy módszer, természetesen nem helyettesítheti a jó munkaszervezetet, csak az ahhoz vezető eszköz, tehát nem növeli automatikusan a hatékonyságot, de lehetőséget nyújt a vezetőségnek, hogy a tények alapján tervezzen. Felmérésünk egyik tanulsága, ezt már előljáróban is kiemelhetjük, hogy nem a munka végzésére biztosított idő sok, vagy kevés, hanem a munkaszervezés olyan, hogy a szűken értelmezett, a szó szoros értelmében vett normázott munkára nem jut elég idő más feladatok végzése és egyéb okok (pl. a rossz munkakörülmények, az elhelyezés nehézségei) miatt, tehát a teljesítmények növelésének útját itt kell keresnünk.

A munkamérések lehetőséget nyújtanak arra, hogy a teljesítmény megítélését tárgyi alapokra helyezzük. Meg kell jegyeznünk, hogy az általában alkalmazott tapasztalati-statisztikai normák nem veszik — de nem is vehetik — figyelembe az esetleges belső tartalékokat és sokkal inkább az átlagos teljesítményeket, a szinte megkövült munkaszervezetet tükrözik, mint az éppen aktuálisat, változót, újat. Tehát meg kell teremteni a munka mennyisége és a dolgozók létszáma között az egyensúlyt, hogy a mért produktivitás és hatékonyság objektív alapokon nyugvó, elfogadható egyensúlyhelyzetet eredményezzen. A mérés eredménye nem teheti vitássá a naponta megkívánt teljesítményt, amit maguk a dolgozók is elismertek. Lehetőséget ad továbbá arra, hogy a könyvtárosokat távol tartsa az olyan munkáktól, amelyek nem tartoznak feladatkörükbe.

Az irodalom átnézése után került sorra az alkalmazott módszer kiválasztása, majd a jó munka- és időelemzés alapfeltétele: a jó előkészítés. Az előkészítést három fázisra oszthatjuk:

- a mérésre kijelölt terület intézményen belüli helye, funkciója, a feladatok világos körülhatárolása, *munkafolyamatok* meghatározása, ennek alapján *műveletjegyzék* összeállítása;

- a kiemelt munkafolyamatok, munkatevékenység részletes elemzése, *munkamozzanatokra* bontása;
- a mérésben résztvevő *munkatársak előkészítése*, érdekeltté tétele abban, hogy segítsék a mérést, az objektív eredmény elérését.

Mivel lehetőségeink és eszközeink erősen korlátozottak voltak, elemzésünk módszereként az időméréses munkanapfelvételt választottuk. Eredeti elképzelésünk szerint hosszabb időn át, több személy azonos mérését terveztük, mivel egy elemzés eredményét csak akkor lehet véglegesnek tekinteni, ha elég hosszú időn keresztül folyik és a hasonló körülmények mellett dolgozó teljesítményadataival össze lehet vetni az eredményt. E helyes célkitűzésünket némileg módosítanunk kellett, mivel a feldolgozásra kerülő művek száma a felmérés idején lényegesen csökkent, továbbá az osztályvezető, valamint helyettese hosszabb betegsége is gátolta a munka tervszerű végrehajtását.

Az osztály munkáját megvizsgálva, kiválasztottuk az elemzésre alkalmasnak látszó *munkafolyamatokat*: a kötelezpéldányok címleírását, az ún. egyéb (külföldi és korábbi magyar) anyag címleírását, mindkét fajta anyag szakozását és a szakozás revízióját. (A szakozás revíziójának eredményét tanulmányunkban nem ismertetjük, mivel csak egy revizor munkáját elemeztük, s így, összehasonlítási alap híján, keveset mondana.) Elemeztük továbbá a cédulairányítást is, de ennek lefolytatása nem bizonyult értékelésre alkalmasnak. A teljes feldolgozás menetéből a cédulasokszorosítás kérdését kihagytuk, mivel elemzésünk szempontjából közömbös volt az előállítás módja és a sokszorosítás külön vizsgálódás tárgyát képezte. Az elkészült cédulák felhasználása tekintetében, a katalógusszerkesztésre a munka más jellegénél fogva, más módszerű elemzésre fog sor kerülni az 1968. év folyamán.

A munkafolyamatokat részletező *munkamozzanatokra* bontottuk (ld. 2. sz. melléklet), mégpedig ún. *törzsmunkamozzanatokra*, melyeket a mi körülményeink folytán a munka szerves tartozékainak tekintettünk és szorosan együvé tartoznak, valamint *kiegészítő munkamozzanatokra*, melyek ugyancsak a munkafolyamatokhoz tartoznak, de megítélésünk szerint leválaszthatók, más és máshol is elvégezhetné azokat. A *munkakörön kívüli feladatok*, a személyi időráfordításra és a kiesett munkaidőre ugyancsak elkészítettük a részletezést.

Mivel minden szaktanulmány kiemeli, hogy a vizsgálódások csak akkor végezhetők eredményesen, ha a dolgozók megnyerhetők az együttműködésre, már a munka legelső fázisánál az érdekeltekkel ismertettük a felmérés célját, az objektív tervezési alap feltárásának szükségességét. *Bevontuk munkatársainkat* az egyes munkafolyamatok munkamozzanatokra bontásába, az egész tervezett elemzést több ízben megvitattuk. A felmérés lefolytatásához útmutatót adtunk és a felmérés egész során közvetlen kapcsolatot tartottunk, gyakran konzultáltunk dolgozóinkkal. Munkatársaink készséggel, nagy érdeklődéssel vállalták a feladat végrehajtását és az elemzés eredményes lefolytatásáért köszönettel tartozunk nekik, mert lelkiismeretes és a nehézségeket vállaló munkájuk nélkül az nem lett volna megvalósítható.*

Felmérésünk céljának tekintettük: hány könyvet dolgoz fel osztályunk jelen adott körülményeink között és munkaszervezetünkben — és mennyi idő alatt. A felmérés eredményeit futószalagunk legcélszerűbb megszervezésére akartuk

* Az elemzésben részt vevő munkatársaink: Címleírás: *Bacsoni Tamásné, Pusztai Jánosné, Zágonyi Ilona*; Szakozás: *Kiszely Olivér, Pap Zoltán, Pethes Iván*.

felhasználni, a munkamegosztás megjavítására, a munkamozzanatok helyes sorrendjének kialakítására. A vizsgálódás folyamán elemeztük az egyes munkamozzanatok és az egyéb munka viszonyát. Megnéztük lehetséges-e az irányszámok differenciálása a feldolgozásra kerülő anyag típusaiként, ebből összetett irányszám kialakítható-e, és amennyiben igen, ez hogyan viszonylik jelenlegi tapasztalati normánkhoz. Ennek érdekében, az összegezés során, rangsoroltuk az egyes munkamozzanatok munkaigényességét *-tól -ig* határok között, s az átlag meghatározásra törekedtünk. Ugyancsak rangsoroltuk az egy könyv feldolgozására fordított időt *-tól -ig* határok között. Meghatároztuk az átlagot. A kiemelkedően munkaigényes könyveket külön vizsgáltuk, azt, hogy milyen típusúak, vajon mi tette munkaigényessé azokat, végül a felderítés mely folyamata tartott legtovább.

Az előmunkálatok sorába számíthatjuk azt a kisebb felmérést is, mely általában a feldolgozásra kerülő anyag összetételét elemezte (F. L.: *Adatok a feldolgozó-munkánk elemzéséből.* = OSZK Híradó, 10, 1967. 1. 5—8. p.).

A felmérés lefolytatására minden dolgozó számára — aki részt vett a felmérésben — azonos jelentési formát dolgoztunk ki. Az elemzőlapokon rovat van a könyv raktári jelzetének beírására és az egyes munkamozzanatokra fordított idő bejelölésére. A munkamozzanatokat számmal jelöltük, ez a kódszám minden munkafolyamatnál más munkamozzanatot jelöl, más tartalma van. Ugyancsak az egységes elemzőlapot használtuk fel a munkakörön kívüli és személyi időráfordítások bejegyzésére (3. sz. melléklet.)

Sokan vitatják, hogy a mérések tervezésére, lefolytatására fordított idő, energia megtérül-e. Erre feleletet nem tudunk adni. A mérések valóban jelentős időráfordítást követeltek. A tervezés, az előkészítés és értékelés munkáját nem számítva, csak a dolgozóknak a mérés vezetésére fordított munkaideje a mért időszakban a teljes munkaidő 11%-át tette ki a címleíróknál. (Címleíró I.: 8%. Címleíró II.: 14%. Címleíró III. 13%). és 9%-át a szakozóknál (Szakozó I.: 7%. Szakozó II.: 12%. Szakozó III.: 10%). A jövőben kialakítandó gyakorlatunk fog feleletet adni, hogy érdemes volt-e az elemzést lefolytatnunk. De ha a ráfordítás közvetlenül saját munkánknál nem is térül meg egészében, a vizsgálati módszertan közreadása — úgy véljük — hasznos. Hasznosnak ítéltük elemzésünket abból a szempontból is, hogy a munkafolyamatok munkamozzanatokra bontása tudatosabbá tette az osztályunkon folyó munkát, jó alapul szolgál munkarendek kialakításához és megkönnyíti új munkatársak betanítását is.

Az elemzés menete:

- a) az elemzőlapon munkanemenként, munkamozzanatokra bontva minden egyes könyv feldolgozásának időigényét feltüntették munkatársaink;
- b) naponta két könyv feldolgozásáról naplóban pontos leírást adtak a munkafolyamatról, hogy az egyes adatokat milyen segédkönyvek, katalógus stb. segítségével állapították meg;
- c) vezették a munkakörön kívüli feladatokról és a személyi időszükségletről az elemző lapot;
- d) az elemző lapok havonta kerültek összesítésre, mégpedig három szempont szerint:
 - személyi összesítőlap, amelyen szerepel minden munkamozzanat és azok időtartama (személyi munka- és időfénykép);
 - a könyvek összesítő lapja, amelyen a könyvvel kapcsolatos valamennyi munkamozzanat és azok időigénye szerepel (a dokumentum feldolgozási fényképe);
 - az egyes munkamozzanatok összesítő lapja, amely ezek megoszlását, arányát mutatja.

A z e l e m z é s ö s s z e g e z é s e

Az elemzés idején két címleíró három hónapon át, egy pedig egy hónapon át mérte a munkaidejének megoszlását. Sajnos, különböző okok miatt, egyetlen címleíró sem töltötte teljes munkaidejét rendszeres munkában. Ugyanez mondható el, egy dolgozó kivételével, a szakozókról is.

E többnyire töredék hónapban a címleírók összesen 1897 művet dolgoztak fel. (Címleíró I.: 662. Címleíró II.: 879. Címleíró III.: 356.) A szakozók összteljesítménye a vizsgált időszakban 2116 szakozás volt. (Szakozó I.: 1106. Szakozó II.: 547. Szakozó III.: 463.)

A z a l a p m u n k a é s a m u n k a k ö r ö n k í v ü l i f e l a d a t o k a r á n y a

A munkakörön kívüli feladatok a feldolgozók teljes munkaidejének meglepően nagy hányadát teszik ki. A címleírók idejük 28—54%-ában, a szakozók idejük 31—57%-ában nem katalogizáló, illetve szakozó munkát végeznek. Ezek a százalékok még akkor is túlságosan magasak, ha a hivatalosan engedélyezett ebéd-időt (a teljes munkaidő 6%-a) és az elemzés lefolytatására fordított időt (11, ill. 9%, részletézését ld. a bevezetésben) beszámítjuk. Különösen csökkenthetőnek tartjuk a 8—10 kódjel alatt szereplő „egyéb” esetleges elfoglaltságra fordított időmennyiséget. A szakirodalom alapján azonban nem látszik kívánatosnak a munkakörön kívüli egyéb munkák teljes felszámolása, mert bizonyos kikapcsolódás, változatosság inkább előnyös, a teljesítményre növelő hatással van, azonban ésszerű keretek közé kell szorítani, illetve az irányszámok megállapításánál és a tervezésnél erre is tekintettel kell lennünk.

A t ö r z s m u n k a m o z z a n a t o k é s a k i e g é s z í t ő m u n k a m o z z a n a t o k a r á n y a

Az alapmunkára (címleírás, szakozás) fordított idő nagy részét a törzsmunkamozzanatok elvégzésére fordítják mind a címleírók, mind a szakozók. A címleírók az alapmunkára fordított idő 2—34%-ában végeznek kiegészítő munkamozzanatokat. Itt azonban fel kell figyelniünk a nagy szóródásra, annál is inkább, mivel mind a legalacsonyabb, mind a legmagasabb százalék ugyanannál a címleírónál fordul elő. Így nyilvánvaló, hogy a nagy százalékot az 5. kódjelű „egyéb” kiegészítő munkamozzanat, egy ad hoc munka idézte elő. Enélkül a 24%-os részesedés lenne a legnagyobb.

A szakozók esetében a szélső értékek jóval közelebb vannak egymáshoz: 6—20%, s a magas értéket itt is egyetlen munkamozzanat — az 5. kódjel alá sorolt táblázat-kiegészítés — időigénye eredményezi, enélkül átlagosan a 10% körül mozogna.

A táblázat azt mutatja, hogy az egyes munkaműveletek mozzanatokra bontása jól sikerült, hiszen a címleírás „egyéb” jelentésű 15. kódjele alatt csupán két ízben szerepel időjelölés (egyszer a törzsmunkamozzanatok összegének 2%-a, egyszer pedig 19%-a), a többi idő a kijelölt munkamozzanatok rovatában elhelyezhető volt. A szakozás törzsmunkamozzanatainak „egyéb” rovatát nem is kellett felhasználni.

A címleírásban a 2. és a 3. kódjelű munkamozzanat (behasonlítás a katalógusokban, a mű előzményeinek felderítése stb. a még hiányzó adatok megállapítása segédkönyvek alapján) és a 11. (a címleírás megszerkesztése) a legidőigényesebb feladatok, míg a szakozásban a 3. és a 6. rovat, a mű tárgyának meghatározása és a szakrendszerben való elhelyezése adja a munka zömét.

A katalógizálás, illetőleg az osztályozás kapcsolata a katalógusokkal tükröződik ebben mind a címleírásnál, mind a szakozásnál. A címleírás akkor helyes, ha a leírt művet egzakt helyére juttatja a betűrendes leíró katalógusban. A leíró katalógus funkciója és szerkezete nem teszi lehetővé, hogy a címleírás ne a pontos helyére indikálja a leírt művet. A szakkatalógusban csak a keret adott az osztályozásra kerülő mű elhelyezésére, különösen a csoportalkotás elvét érvényesítő katalógusszerkezet mellett. Végső soron mind a mű tárgyának megítélésében, mind a jelzetalkotásban nagyobb szerep jut a szubjektív megítélésnek, anélkül, hogy hibás szakozás jönne létre.

A címleírás munkaigényes pontjai külső körülmények, leginkább a kutatás függvénye, a szakozásban inkább a szakozó képességeinek, tudásának és gyakorlatának függvénye a ráfordítás.

Természetesen a címleírásban is jelentős szerepe van a szakismeretnek, tapasztalatnak, de a feldolgozás időtartamát mégis jobban befolyásolja a keresett adat fellelésére fordított idő, innen a nagyobb szóródás a minimális és maximális ráfordításban.

Érdekes megfigyelní, hogy míg a címleíróknak alig volt szükségük *szótárhoz*ra (4. kódjel), addig a szakozók átlagban a törzsmunkamozzanatokra fordított idő közel 10%-át fordították szótárban való keresésre. Ezt az eltérést a két munka eltérő jellege indokolja: a külső formai elemek leírása, melyhez néhány idegen nyelvű szó ismerete elegendő és a belső, tartalmi igényű feltárás.

A címleíróknál valamennyi (összesen 15) törzsmunkamozzanat elvégzésére időt szánt valamelyik címleíró, a szakozók a már eleve kevesebből (összesen 11) is csak 9-ben jelöltek eltöltött időt.

A címleírások időigénye

A címleírásban egy mű legrövidebb feldolgozási ideje 3 perc volt, a leghosszabb 243 perc. Ez utóbbi azonban egy analízálásra kerülő mű volt, s így nem lehet teljesen mérvadó. Az analízis nélküli könyveket figyelembe véve, a legtöbb ráfordított idő 117 perc volt.

A vizsgált időszakban a címleírók együttesen 185 címleírást külön naplóban vezettek, részletesen leírva a címleírásban jelentkező problémákat és azok megoldására tett intézkedéseket. A kiválasztás mechanikus volt, minden indított sorról 2 mű. A feldolgozás ideje 6 perctől 117 percig terjed. Számunkra a munkaigé-

nyes művek a tanulságosak, hogy ti. melyek azok a tényezők, amelyek az átlagon felüli feldolgozási időt igénylik. Összegezve a fenti címleírások jellegzetes vonásait, megállapíthatjuk, hogy különösen munkaigényesek a sorozatba tartozó, a gyűjteményes, többkötetes előzményekkel rendelkező művek. A különböző katalógusok átnézése mellett a helyrajzi napló útbaigazításaira, gyakran a raktárban az előzmények átnézésére és a már elkészült korábbi címleírások korrekciójára van szükség. Ez utóbbi esetben a cédulák kiemelése és átalakítása is a címleíró terhelé. Az új magyar irodalomnál a névkiegészítések jelentenek hosszabb utánjárást, gyakran többszöri telefonálást.

A munka igényessége megkívánja a hiányzó adatok — más könyvtárakhoz viszonyítva — még fokozottabb kiegészítését. Névkiegészítésekért, évszámokért, eredeti megállapításokért leggyakrabban a nagykönyvtári katalógusokhoz (British Museum, Library of Congress, Bibliothèque Nationale) kell fordulni. Ezek közül csak az egyik van a címleírók segédkönyvtárában, a többi más helyütt, így igénybevételek — a kereséstől eltekintve is — időigényes.

A prominens szerzők, névvariánsok megállapítása a különböző kiegészítő nyilvántartások (utaló katalógus stb.) használatát teszik szükségessé, ami szintén további időt vesz igénybe.

Végül több ízben szerepel indoklásként, hogy a munkakörülmények nem zavartalanok: pl. egy címleíró egyetlen leírás alkalmával 5 ízben szakítottak félbe különböző megkeresésekkel.

A szakozás időigénye

A szakozásban szűkebbek az időhatárok — 5 perctől 74 percig terjedőek —, mint a címleírásban. Ennek egyik okát már korábban jeleztük, a mű pontos helyének meghatározása a szakkatalógusban, összehangolása az előzményekkel kevesebb problémát ad, mint a címleírások esetében. A másik, alapvetőbb ok, hogy a szakozás esetében általában nincsenek olyan nagy különbségek a „könnyű” és „nehéz” könyvek között. Jól mutatja ezt az a tény, hogy az egyetlen kirívóan magas 74 perces időigényen kívül a többi maximum 30 perc körüli, s van olyan szakozó, akinek osztályozó munkájában az egyik hónapban 9 perc volt a minimum. A kirívóan magas — 74 perces — időigényt az adta, hogy kumulálódtak a nehézségek: *nyelvi* (cseh), *tartalmi* (annak meghatározása, hogy a szerző mit ért „Dunamellék” alatt), és a *jelzetalkotási* (a „Dunamellék” a szerző által körülhatárolt fogalmának jelzete.) Attól függően, hogy a három fentebb jelzett nehézség közül melyikkel és milyen mértékben találja magát szemben a szakozó, illetve, hogy a problémák együttesen jelentkeznek-e, nő a szakozás munkaigénye.

A szakozók a címleírókhoz hasonlóan az elemzés ideje alatt együttesen 231 mű szakozását naplójukban részletesen írták ki. Az átlagon felüli munkaidő igénybevételét az alábbiakban találtuk:

- A kevésbé ismert nyelveknél a tárgy meghatározásához nem elég a szótár használata. A nyelvet ismerő kollégát kell megkeresni és segítségét kérni. A kolléga megtalálása ismételt kereséssel jár.
- A mű tárgyának meghatározásához, a szerző munkásságának megismeréséhez lexikonok, enciklopédiák, szak-lexikonok és szótárak használata szükséges. Ritkábban jelentkező, de munkaigényes a szerző nemzetiségének meghatározása (Cucelić, Kovacevic szerb vagy horvát-e).

- Jelzetalkotásban annak megállapítása a példatár alapján, hogy létezik-e az adott témára mai konvenció, ha nincs, akkor a konvenció kialakítása, megvitatása a revizorral és a szakkatalógus illetékes szerkesztőjével.
- Előzmények megállapítása, ha kisebb mértékben is, mint a címleíróknál, de gyakran jelentkező feladat, párosulva az előzmény jelzetmódosításának nehézségeivel.

Az elemzés eredményeinek összevetése az OSZK vonatkozó normatervezetével

Mind a címleírás, mind a szakozás átlag idejében kifejezésre jut a köteles-példányok emeltebb irányszámának viszonylagos jogosultsága, bár a jelenlegi irányszám, a napi 30 mű feldolgozása mellett egy műre 16 perc jut, amely felmérésünk szerint a címleírásnál kevés (havi átlag 15,6—19,5 perc között változik), a szakozásnál elegendőnek mutatkozik (15,02—15,08 között). Az egyéb művek leírásához és szakozásához a megállapított irányszám, a napi 25 mű 19,2 percet jelent, ez kevésnek bizonyul, mert a címleírásnál 14,3—20,5 perc közti havi váltakozást mutattunk ki, a szakozásnál pedig 19,1—22,6 percet.

Tanulságok és következtetések

Az elemzés egyik legértékesebb eredménye az előkészítő munka során végrehajtott munkamozzanatokra bontás volt. Tisztázódott, hogy mit értünk az egyes munkafolyamatokon, egyértelművé vált a terminológia. A különböző normatívák csak így vethetők össze, mert, ha az egyik könyvtár a címleírás irányszámába beleérti, hogy 40 féle katalógus számára kell cédulát kijelölni a címleírónak, míg a másik nem terheli ezzel a címleírást, akkor világos a teljesítményben mutatkozó eltérés, még ha a minőségi követelmények azonosak is. Az elemzés lefolytatása után pontos képet nyertünk arról, hogy az egyes munkamozzanatok mennyire munkaigényesek és melyek azok, amelyeket a munkafolyamatból ki lehet emelni és célszerűbb másutt és mással végeztetni. Egzakt alapon kimutathatóvá és mérhetővé tette pl. a segédapparátus elhelyezéséből adódó teljesítménygátló tényezőket.

Ugyanakkor a vizsgálat igazolta, hogy önmagában nem állapítható meg egy adott irányszámról, hogy laza, vagy feszített teljesítményt takar. A katalogizálásban megkívánt igényesség foka, amit a segédapparátus igénybevétele mutat ki, a törzs- és kiegészítő munkamozzanatok aránya, valamint a kettő összegének viszonya a munkakörön kívüli egyéb munkákkal, a segédapparátus elhelyezése és a munkakörülmények együtt vizsgálva adják meg a lehetőséget a teljesítmény értékeléséhez, a szükséges intézkedések megtételéhez, hogy a teljesítmény növelhető legyen. Ez pedig a fentiek alapján elsősorban munkaszervezés kérdése.

Az elemzés alapján megállapíthatjuk, milyen munkamozzanatokat lehet máshová telepíteni és ez hány százalékkal növelné a teljesítményt.

Differenciált, a feldolgozott művek típusa szerint kidolgozott összetett munkanormák megállapítására véleményünk szerint a jelen elemzés alapján nem lehetett módunk. Szorosabb összefüggést a típus és a feldolgozott könyvek időigénye között általánosságokon túlmenően nem tudtunk kimutatni, de erre a mérés időszaka alatt feldolgozott könyvek mennyisége és összetétele sem volt alkalmas. A kérdésre azonban érdemes lenne visszatérni, ha könyvtárunkban ismét nagyobb mennyiségű, főleg rekatalogizálandó mű kerülne feldolgozásra.

Az elemzés erősen munkaigényes volt mind az előkészítés, mind a lefolytatás, mind az összefoglaló értékelés szempontjából, de véleményünk szerint igen hasznos volt, eredményeit munkaszervezésünk során alkalmazni fogjuk.

Végül fel szeretnénk hívni a figyelmet, hogy elemzésünk ellenőrzése megoldatlan volt, mert hasonló körülmények és követelmények mellett más intézmény nem dolgozik, sőt még intézményünkön belül is a címleírók, illetve a szakozók teljesítménye is nehezen vethető össze egymás között, mivel az egyik kötelespéldányanyaggal dolgozik, a másik a külföldi, vagy régi magyar anyaggal. Az elemzés a teljesítmény és a minőség, a színvonal viszonyára nem szolgáltat adatot, de a Nemzeti Könyvtár katalógusai, illetve a *Magyar Nemzeti Bibliográfia* számára készült katalogizálást elemeztük, így — véleményünk szerint — a legmagasabb és legigényesebb színvonalat adottnak kellett tekintenünk.

IRODALOM

- *Bereczky László: *A tudományos és szakkönyvtárak normatívái*. Bp. 1968. KMK 129 p.
 Caroll, Phil: *The need for work measures*. = *Spec. Libr.* 50. 1959. 8. 384—387. p.
 Castagna, Edwin: *Nothing to loose, but our routines*. = *ALA B.* 53. 1959. March 197—200. p.
 Csüry István: *A szocialista könyvtári üzem szervezete és működése*. Debrecen, 1954. 68—72. p.
 Durza Sándor—Kenéz Ernő: *Állománygyarapítási, feldolgozási és bibliográfiai-tájékoztató munka néhány nagy szovjet könyvtárban*. = *Könyvt. Figyelő*, 13. 1967. 5. 290—297. p.
 Dux, Werner—Ith, Gabriele: *Die Ermittlung erfahrungstatistischer Werte für den Arbeitsaufwand bei einzelnen Tätigkeiten in wissenschaftlichen Bibliotheken der DDR*. = *Zbl. f. Biblw.* 78. 1964. 9. 528—539. p.
 Faendrich, Henner: *Die Bedeutung der Zeitstudie für das Bibliothekswesen*. = *Z. f. Bibl.* 8. 1961 2. 126—143. p.
 *Faragó Lászlóné: *A tudományos és szakkönyvtárak munkájának értékelése*. Bp. 1966, KMK 135. p.
 Fasana, Paul—Fall, James E.: *Processing costs for science monographs in the Columbia University Libraries*. = *Libr. Res. Techn. Serv.* 11, 1967. 1. 97—114. p.
 Friedmann, Joan: *Cataloging and classification in British university libraries ...* = *J. Doc.* 23. 1967. 3. 224—246. p.
Guide to Canadian University Standards: Report of the University Standards Committee of the Canadian Association of College and University Libraries 1961—1964. 1965.
 Horváth Géza: *Új üzemszervezés a József Attila Megyei Könyvtárban*. = *Könyvt. Figyelő*, 13. 1967. 4. 212—240. p.
 Küttel, Peter: *Zur Arbeitsorganisation in wissenschaftlichen Bibliotheken der CSSR*. = *Zbl. f. Biblw.* 77. 1963. 8. 357—363. p.
 Kovalenok, L. V.—Szmironov, N.: *Opitnue normü vremeni dlja rabotnikov bibliotek*. = *Szocialiszticeszki Trud.* 1965. 4. 114—119. p.
 Kozumplik, William A.: *Time and motion study of library operations*. = *Spec. Libr.* 58. 1967. 8. 585—588. p.
 Logsdon, Richard H.: *Time and motion studies in libraries*. = *Libr. Trends*. 2. 1954. 3. 401—409. p.
 McRee, Elrod J.: *Staffing of technical processes*. = *Libr. J.* 91. 1966. 9. 2275—2277. p.
 Mezei György: *Dán közművelődési könyvtárak munkájának racionalizálása*. = *Könyvt. Figyelő* 13. 1967. 4. 163—182. p.
 Poage, Scott Tabor: *Work sampling in library administration*. = *Libr. Quart.* 30. 1960. 3. 213—218. p.
Rationalisering in danske folkebiblioteker. KØbenhavn, 1964. 310 p.
 Szovjet közművelődési és kutatóintézeti könyvtárak munkanormái. = *Könyvt. Figyelő* 13. 1967. 4. 183—211. p.
 Swank, R. C.: *Cataloging cost factors*. = *Libr. Quart.* 26. 1956. 303—317. p.

* Mindkét szakirodalmi szemle további bibliográfiai adatokat tartalmaz.

- Weed, K.: *A tool for management evaluation of library services* = Spec. Libr. 48. 1957. 8. 387–382. p.
- Wood, Patricia M.: *Getting organized: an approach to management in libraries.* = Assist. Libr. 59. 1966. 8. 154–162. p.
- Woodruff, Elaine: *Work measurement applied to libraries.* = Spec. Libr. 48. 1957. 4. 139–144. p.

1. sz. melléklet

Monográfiák katalogizálása és osztályozása

	Címleírás perc	Címleírás és osztályozás perc
Akadémiai Könyvtár, Leningrád	32–40	
Amerikai szakkönyvtári normák	11,0215	
Canadian University standards		60
Columbia University, Library		84
Denver University, Library		84
Indiai könyvtári munkanormák	4 perc, továbbá melléklaponként 1 perc és 4 perc gépelésre	
Szovjetunió Tudományos Akadémia intézeti könyv- tárainak normája	34' 42"	
Szaltükov Sesedrin Könyvtár, Leningrád	16–24	

2. sz. melléklet

A táblázat kódszámainak feloldása

C Í M L E Í R Á S

Törzsmunkamozzanatok

1. A könyv átvizsgálása, annak megállapítása, hogy a szükséges adatok közül mi hiányzik, illetve a könyvben található forrásokból mi állapítható meg, a dokumentum tipizálása stb.
2. Behasonlítás a katalógusban, a mű előzményeinek, egyéb összefüggéseinek felderítése, egyeztetés a rekonstrukcióval (szolgálati betűtendes katalógus részlegei, sorozati katalógus, prominens szerzők stb.).
3. A még hiányzó adatok megállapítása segédkönyvek alapján, a nagykönyvtárak nyomtatott katalógusaival egybevetés.
4. Nem ismert nyelvű művek leírásához szükséges szövegrészek megállapítása szótár vagy kolléga segítségével.
5. Raktári vagy hírlaptári anyag kikérése adatmegállapítás végett.
6. Hiányzó adatok megszerzése egyéb források alapján, pl.: telefon.
7. A Gyaráptási Osztály kívánságainak, javaslatainak elbírálása, ellenőrzése és döntés.
8. A címleírás rendszavának eldöntése, a címfej megszerkesztése.
9. A melléklapok rendszavának megállapítása.
10. Esetleges további rendszavak megadása megjegyzésben.
11. A címleírás megszerkesztése.
12. Keretmegjelölés.
13. Terjedelem és méret megállapítása (táblák, mellékletek, számozatlan lapok).
14. Kötelespéldányok leírásánál adaptálás.
15. Egyéb.

Kiegészítő munkamozzanatok

1. Szükséges utalók kéziratának elkészítése.
2. Figyelők a rekonstrukció részére.
3. A betűrendes katalógusok és segédkönyvtárak számára a szükséges katalóguslapok kijelölése, hungarika jelölés.
4. Behasonlítások során tapasztalt hibák kijavítására intézkedés.
5. Egyéb.

S Z A K O Z Á S

Törzsmunkamozzanatok

1. A címleírás átvizsgálása az előzmény, a felderített adatok és személyek, a műre vonatkozó kérdések szempontjából.
2. Ha a műnek előzménye van (előző kiadás, vagy előző kötetek), úgy már a megadott szákszám megállapítása (katalógusok, helyrajzi napló), ill. felülvizsgálása.
3. Ha a műnek nincs előzménye: a rendelkezésre álló adatok, ill. a tartalomjegyzék, tárgymutató (stb. alapján, ha ez kevésnek bizonyul, úgy) a szöveg tanulmányozása alapján a mű tárgyának megállapítása.
4. Nem ismert nyelvű mű osztályozásához szükséges adatok megállapítása szótár, vagy kolléga segítségével.
5. Ha a mű tárgya nem világos, vagy ismeretlen jelentésű stb., úgy segédkönyvek alapján, vagy kolléga segítségével a tárgy pontosabb meghatározása.
6. A szakrendszerben való elhelyezés.
7. A mű tárgyának szakkatalógusban való környezetének vagy beillesztésének vizsgálata, az előző osztályozási megoldások felderítése.
8. A szakjelzetek megszerkesztése.
9. A köteleespéldányoknál a szakjelzetek párhuzamos leírása, a betűrendes Cutter-szám helyességének ellenőrzése, a szak Cutter-jelzet megadása.
10. A szalagon futó javítások szakcéduláinak kiemelése a szakkatalógusból.
11. Egyéb.

Kiegészítő munkamozzanatok

1. A jelzetek alapján a szükséges beosztandó cédulák számának kijelölése.
2. Köteleespéldányoknál a varsói cédulák jelölése.
3. A felderítő munka során észlelt következtetlen megoldások, hibák javításáról tájékoztatás a rekonstrukciós csoport részére.
4. Az osztályozási döntések megtárgyalása és nyilvántartása, a helyi szabályzat és példatár kiegészítése, köteleespéldányok szakozásánál az eltérő szakozási megoldások (MNB) nyilvántartása.
5. A szakjelzetek változásainak nyilvántartása, táblázatok kiegészítése.
6. Köteleespéldányok szakozásánál másodfokú bibliográfiák jelölése, a tételszám és a bibliográfia rendszerének feltüntetésével.
7. Egyéb.

Munkakörön kívüli feladatok és személyi munkaidő-ráfordítás

1. Szabadság
2. Betegség.
3. Ebédszünet, uzsonna.
4. Kávészás.
5. Értekezlet.
6. Személyi ügyek.
7. Az elemző lapok kitöltésére fordított idő.
- 8–10. Egyéb idő, magyarázó jegyzettel.

3. sz. melléklet

1967 _____

Munkanem: _____

[illegible]

TÁBLÁZAT

Adatok a feldolgozás időigényéről (percben)

1 mű

Szakozás		átlaga	Maximum	Minimum
I. Szakozó	1. hónap	15.08	31	6
	2. hónap	15.08	29	7
	3. hónap	15.02	32	6
II. Szakozó	1. hónap	19.9	37	6
	2. hónap	21.9	34	7
	3. hónap	20.9	36	9
III. Szakozó	1. hónap	19.1	38	5
	2. hónap	22.6	74	7
	3. hónap	19.9	39	7
I. Címleíró	1. hónap	20.5	122	4
	2. hónap	14.3	97	4
	3. hónap	16.1	169	5
II. Címleíró	1. hónap	15.6	64	5
	2. hónap	17.6	92	6
	3. hónap	16.3	163	4
III. Címleíró	1. hónap	19.5	243	3

TÁBLÁZAT

MUNKAMOZZANATOK ÖSSZESÍTŐ LAPJA

		Törzsmunkamozzanatok															Össze- sen %-ban	Kieg. munkamozzanatok							Össze- sen %-ban	Együtt a munka- idő %-a	Munkakörön kívüli munka és személyi időráfordítás																					A munka- idő %-a				
Címleírás		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15		1	2	3	4	5	6	7			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	1	2	3	4	5	6	7				
I.	1. hónap	14	15	13	1	3	1	4	1	1	1	25	3	4			86	1	1	9	2		1		14	51	14	11	8	6	8	18	16	7	8	4													49			
	2. hónap	21	11	7	3	1		3	2		3	27	3	8		2	91			9					9	47		12	8		11	18	25	4	15	7													53			
	3. hónap	13	13	4		3	1	2	4		2	26	2	6			76		1	19	2	1		1	24	46		10	6		8	8	47	8	4	6	3												54			
II.	1. hónap	13	4	5			7		11		1	32	2		4	19	98			2					2	68		25	2	1	4	41	12	7							7	1						32				
	2. hónap	11	6	3	1		4		10		3	26	2				66	1	3	5		25			34	70		28	3		8	48								2	5	4	2				30					
	3. hónap	13	16	6			6		10		3	26	2	3			85		6			9			15	67		24	2		5	42							13	9	5						33					
III.	1. hónap	16	17	2	1		3		11		2	38	2	1	2		95			5					5	72		30			14	47	9															28				
Szakozás																																																				
I.	1. hónap	7	11	26	0,5	1	24	2	7	10							88,5	7	0,5					4	11,5	44	27	9	3	8		14	2				3										56					
	2. hónap	6,5	6	30	1	1	30	1,5	7	7							89,5	6,5	1					3	10,5	43	36,5	11,5	2,5			12	3,5			14	4											57				
	3. hónap	6,5	4	30	3	1,5	26,5	2	7	9							90	6	1					3	10	47	16	14	3	1		14	4	5		16												53				
II.	1. hónap	6	6	25	14	5	17	6	9		3						91	6						3	9	64		19	6	7	4	40	9		11									4				36				
	2. hónap	5	5	22	12	6	18	2	10		10						80	6			12			2	20	69		21	9	5	7	38	8	12														31				
	3. hónap	5	3	25	5	6	22	6	18								88	8						4	12	68		19	9	6		33	12	5	8		8											32				
III.	1. hónap	6	9	29	11	9	11	1	9		2						87	5			5			3	13	58		13	8	14	28	29													8			42				
	2. hónap	5	3	46	3	9	19		8								93	6						1	7	61		4	11	4	17	24	10					5	1					24				39				
	3. hónap	10	3	48	4	6	17		6								94	5						1	6	57		11	10	9		24	13					4					29					43				

Time- and Workmeasurements in the Department of Cataloguing, National Széchényi Library

L. BERECHKY—L. FARAGÓ

In the year of 1967 the time consuming work of cataloguing and classification was investigated by the authors on the field of the newly acquired works.

The *aim* of the analysis was to help the following procedures by breaking down the time and work consuming cataloguing operations to details of work:

- the most effective development of division of labour
- to establish the proper sequence of the work-elements
- the most favorable grouping of the auxiliary tools of the cataloguing
- the shaping of performance standards

Measurable work units have been identified and defined, such as: descriptive cataloguing and its revision, classification and its revision. The work units were broken down by us in detailed elements. The data sheets and the methods of the analysis were planned.

The *course* of the analysis:

On the analytical data sheets the cataloguers noted the time requirement of cataloguing a book by the defined elements of the working process. (Constant elements).

The course of work of the cataloguing of two books was daily minutely entered in a journal.

On a separate sheet of analysis were taken the time requirements of tasks outside the spheres (Variable elements).

The analytical sheets were monthly summarized in three aspects:

- the personal schedule with each detail of work and the time requirement (personal work- and time-chart);
- the book schedule with each detail of work and required time concerning the object (the document-processing graph).

Based upon these documents in a totalized table we could demonstrate the following:

The division of the required time of each cataloguer between the detailed elements of work in a certain process (descriptive cataloguing, classification.).

What kind of work elements are needed in quantity and quality to catalogue a book.

The relation between each of the elements of work in cataloguing.

Conclusions

The evaluation verified that it is impossible to prove about a performance standard whether it hides a loose or a stepped-up norm. The productivity depends on the actual working circumstances and demands. Only after breaking down a certain process in detailed elements becomes possible to establish the real contents of identically called, but totally different operations.

We ascertained which elements are the most timeconsuming and which could be taken out from the process of work to be performed elsewhere, and by else, more economically, and to what extent increases this intervention the productivity.

Different impending factors could be made evident and exactly measured.

The actual analytical work was insufficient for establishing the complex performance standards according to the different types of books. In general we were not able to find a relation between the types of books and the required time for the operation, but merely on account of the shortness of evaluation-time and the small quantity of observations. For our aims we ascertained the needed basic data.